

Agder lagmannsrett

Justis- og beredskapsdepartementet
Lovavdelingen
Postboks 8005 Dep
0030 Oslo

Deres referanse
201105936 ES KES/IHO/bj

Vår referanse
11-123 008 dbn

Dato
27. februar 2012

Høring, NOU 2011:13 Juryutvalgets innstilling

Vi viser til departementets høringsbrev 30. august 2011. Agder lagmannsrett ønsker å gi uttalelse i saken.

Juryutvalgets innstilling gjelder etter mandatet to hovedemner; juryordningen og lagmannsrettens sammensetning i straffesaker for øvrig, og dernest bruk av lyd- og bildeopptak av forklaringer under ankeforhandlinger i straffesaker. Disse temaene behandles i punkt A og B.

Hovedspørsmålet om juryordningen og lagmannsrettens sammensetning har vært undergitt en grundig intern behandling hvor alle lagmannsrettens 23 dommere har deltatt. Høringsuttalelsen avgis på vegne av det samlede dommerkollegiet. På enkelte punkter vil det fremgå at dommerne har ulikt syn. Der ikke annet er sagt, er uttalelsen i det alt vesentlige uttrykk for dommernes samlede syn.

Det vil være kjent at førstelagmann Dag Bugge Nordén var medlem av Juryutvalget. Han har deltatt i arbeidet med høringsuttalelsen i lagmannsretten etter ønske fra dommerkollegiet.

A. Lagmannsrettens sammensetning og prosessform i straffesaker

1. Innledning

1.1 Noen utgangspunkter for vår vurdering

Hovedspørsmålet i innstillingen gjelder prosessordningen i alvorlige straffesaker og spesielt spørsmålet om hvorvidt juryordningen skal videreføres eller erstattes av meddomsrett. I henhold til mandatet har imidlertid utvalget utredet lagmannsrettens sammensetning i alle straffesaker. At utvalget er delt i synet på prosessreglene for alvorlige straffesaker, bør ikke overskygge at utvalgets medlemmer en enige om lagmannsrettens sammensetning i en rekke andre sakstyper.

Utvalgets mandat er åpent formulert og inneholder bare den selvfølgelige forutsetning at lekdommerne fortsatt skal være i flertall ved avgjørelsen av skyldspørsmålet i alle straffesaker i lagmannsretten.

Vi konstaterer at utvalgets mandat er begrenset til å gjelde straffesaker for lagmannsretten. Prosessreglene for tingretten har derfor ikke vært vurdert, ei heller hvorvidt juryordningen, om den skal videreføres, heller burde ha sin plass i første instans slik det er vanlig i andre land som har med jury i straffesaker. Vi går heller ikke nærmere inn på dette spørsmålet.

I kapittel 8 har *det samlede utvalget* på ti medlemmer gitt en bred fremstilling av de hensyn som særlig bør tas i betraktning når lovgiveren skal ta standpunkt til hvilken prosessform som bør velges for lekdommeres deltakelse i fullstendige straffesaker. Spørsmålet man bør stille seg, er hvilken modell som alt i alt best oppfyller de krav til en god prosessordning som det er redegjort for i kapittel 8. Vi kan også i det vesentlige slutte oss til synspunktene fra det samlede utvalget i kapittel 9 om lagmannsrettens sammensetning i ulike typer straffesaker.

En god prosessordning må oppfylle strenge krav til rettssikkerhet og bli møtt med en høy grad av tillit. Som utvalget fremhever i punkt 8.2 side 81, må prosessordningen også være robust i den forstand at den klart oppfyller de krav som følger av internasjonale konvensjoner, fungerer uten stadig diskusjon og kritikk og er så oversiktlig at den innbyr til færrest mulige feil og uklarheter. At dommer av lagmannsrettene i alvorlige straffesaker etter anke oppheves av Høyesterett og må behandles på nytt, er svært uheldig. Viktigere enda enn merkostnadene, er belastningen for dem som er direkte berørt.

Vi konstaterer at utvalgets mandat er begrenset til å gjelde straffesaker for lagmannsretten. Prosessreglene for tingretten har derfor ikke vært vurdert, ei heller hvorvidt juryordningen, om den skal videreføres, heller burde ha sin plass i første instans slik det er vanlig i andre land som har med jury i straffesaker. Vi går heller ikke nærmere inn på dette spørsmålet.

I kapittel 8 har *det samlede utvalget* på ti medlemmer gitt en bred fremstilling av de hensyn som særlig bør tas i betraktning når lovgiveren skal ta standpunkt til hvilken prosessform som bør velges for lekdommeres deltakelse i fullstendige straffesaker. Spørsmålet man bør stille seg, er hvilken modell som alt i alt best oppfyller de krav til en god prosessordning som det er redegjort for i kapittel 8. Vi kan også i det vesentlige slutte oss til synspunktene fra det samlede utvalget i kapittel 9 om lagmannsrettens sammensetning i ulike typer straffesaker.

En god prosessordning må oppfylle strenge krav til rettssikkerhet og bli møtt med en høy grad av tillit. Som utvalget fremhever i punkt 8.2 side 81, må prosessordningen også være robust i den forstand at den klart oppfyller de krav som følger av internasjonale konvensjoner, fungerer uten stadig diskusjon og kritikk og er så oversiktlig at den innbyr til færrest mulige feil og uklarheter. At dommer av lagmannsrettene i alvorlige straffesaker etter anke oppheves av Høyesterett og må behandles på nytt, er svært uheldig. Viktigere enda enn merkostnadene, er belastningen for dem som er direkte berørt.

Vi legger stor vekt på at prosessreglene for ulike typer straffesaker bør ses i sammenheng, slik at man får etablert en ankeordning som er enkel, oversiktlig og konsistent, uten slike ubegrunnede forskjeller som kompliserer systemet unødvendig og øker risikoen for feil. Dagens behandlingsregler for straffesaker i lagmannsretten oppfyller ikke dette kravet. En del av forklaringen er nok at det i årenes løp har vært gjennomført flere delreformer, uten at man i tilstrekkelig grad har sett reglene i sammenheng. Vi oppfordrer lovgiveren til å benytte den anledning som nå byr seg til å skape en god, helhetlig prosessordning for straffesaker uten å la den store offentlige interesse som knytter seg til juryspørsmålet stille dette målet i skyggen.

Utvalget har i henhold til mandatet vurdert lagmannsrettens sammensetning i alle typer anker i straffesaker, og vi følger samme systematikk og begynner ”nedenfra”. Selv om det er juryspørsmålet som i særklasse påkaller størst oppmerksomhet, finner vi det hensiktsmessig å bygge sten på sten slik at man vet at man fortsatt har bakkekontakt når man når toppen av pyramiden. Diskusjoner om juryordningen lider etter vår oppfatning ofte av at juryspørsmålet drøftes isolert, løsrevet fra prosessordningen for straffesaker i tingretten og lagmannsretten for øvrig.

1.2 Sammendrag av lagmannsrettens standpunkter

Lagmannsrettens 23 dommere går inn for at alle anker som gjelder bevisvurderingen under skyldspørsmålet (fullstendige ankesaker) skal behandles med meddomsrett og i det vesentlige etter de samme behandlingsregler som gjelder for meddomsrettssaker i dag. Juryordningen foreslås som en konsekvens av dette avviklet.

Et klart flertall på 21 dommere går inn for at meddomsretten i alle bevisanker fortsatt skal settes med tre fagdommere, mens dommerne har ulik oppfatning om hvorvidt antall meddommere bør være fire i alle disse sakene, eller om antall meddommere bør økes til seks i de alvorligste straffesakene som i dag behandles med jury. Bare to dommere slutter seg til forslaget fra Juryutvalgets meddomsrettsfraksjon om en sammensetning på to fagdommere og fem meddommere i alle bevisanker.

Alle dommere er likevel enige om at meddomsretten med alle sammensetninger av retten som i praksis kan være aktuelle, er klart å foretrekke fremfor dagens juryordning eller noen av de alternative forslag til prosessform for alvorlige straffesaker som er foreslått av Juryutvalgets to lagrettefraksjoner. Vi legger som det samlede utvalg vekt på at meddomsretten med tre fagdommere og fire meddommere er etablert som en velfungerende prosessform som med bred oppslutning, at ca. 15 000 saker årlig i tingrettene og lagmannsrettene behandles med meddomsrett, og at det ikke er noen saklig grunn til å behandle ca. 300 saker i en annen prosessform. Lagmannsretten har en rekke kritiske synspunkter på de alternative forslag til nye prosessregler for alvorlige straffesaker som er foreslått av utvalgets to lagrettefraksjoner, og fraråder på det sterkeste at noen av disse forslagene blir vedtatt. Vi er enige om at disse alternativene er beheftet med så store svakheter at en videreføring av dagens juryordning er å foretrekke.

Lagmannsrettens dommere har ulik oppfatning om hvilken sammensetning av retten som er hensiktsmessig i anker som gjelder straffutmålingen. Et klart flertall på 18 dommere går inn for at retten fortsatt skal settes med tre fagdommere i alle disse sakene. Dommerne ser ulikt på spørsmålet om meddommere som foreslått av utvalget bør delta i alle straffutmålingsanker, eller kun i de alvorlige straffesakene som i dag behandles med meddommere. Fem dommere er enige med utvalgets meddomsrettsfraksjon i at sammensetningen bør være to fagdommere og tre meddommere i alle straffutmålingsanker. Vi slutter oss alle til utvalgets forslag om at alle straffutmålingsanker uansett strafferamme med partenes samtykke skal kunne behandles skriftlig av tre fagdommere.

I ankesaker som kun gjelder saksbehandlingen eller lovanvendelsen under skyldspørsmålet i tingrettens dom, ved avgjørelsen om hvorvidt en anke skal fremmes til ankeforhandling eller nektes fremmet (ankesiling) og ved anker over beslutninger og kjennelser av tingretten (det som tidligere het kjæremål) er vi enige med utvalget i at retten fortsatt skal settes med tre fagdommere.

dersom lagmannsretten skal ha en sterkere sammensetning enn tingretten samtidig som avgjørelser skal kunne treffes med stemmeflerhet. I saker med meddommere vil rett nok et likt antall fagdommere kunne kombineres med et ulikt antall meddommere slik at et flertall kan dannes. Om det er tilstrekkelig gode argumenter for å anbefale en slik løsning i noen sakstyper, er det ulike meninger om. Det kommer vi tilbake til nedenfor.

2. Fagdommersaker

2.1 Hovedregelen

I mandatet er utvalget spesielt bedt om å vurdere om lagmannsretten i noen saker bør settes med færre enn to fagdommere. Vi mener som det samlede utvalg i punkt 9.3 at lagmannsretten fortsatt bør settes med tre fagdommere med mindre det er gode argumenter for en annen løsning, og er enige i utvalgets begrunnelse. At retten settes med én fagdommer i tingretten, tre dommere i lagmannsretten og fem dommere under avdelingsbehandling i Høyesterett, er en naturlig løsning. Tre dommere er nødvendig

2.2 Anker over beslutninger og kjennelser

Vi slutter oss til konklusjonen fra det samlede utvalget i punkt 9.4 side 121 om at disse sakene fortsatt bør behandles med tre fagdommere.

2.3 Ankesilingssaker

Vi er enige med det samlede utvalget i at disse sakene fortsatt bør behandles med tre fagdommere og viser til begrunnelsen i punkt 9.5 side 121–122.

2.4 Anker over saksbehandlingen eller lovanvendelsen under skyldspørsmålet

Vi er enige med det samlede utvalget i at disse sakene fortsatt bør behandles med tre fagdommere og viser til begrunnelsen i punkt 9.6 side 122–123. I saker der en anke over saksbehandlingen eller lovanvendelsen er forent til felles behandling med en anke over bevisvurderingen under skyldspørsmålet eller straffutmålingen som skal behandles med meddommere, er vi likevel enige med utvalget i at meddommerne bør delta i alle avgjørelser som treffes ved samme ankeforhandling, se punkt 9.8.3 på side 127–128. Vi slutter oss derfor til forslaget fra det samlede utvalget om endring av straffeprosessloven § 332 på dette punkt.

3. Anker som gjelder straffutmålingen

3.1 Lekdommerdeltakelse

Det samlede utvalget har gått inn for at lekdommere skal delta i alle straffutmålingsanker, et standpunkt som er begrunnet i punkt 9.7.3 på side 124–125.

Dommerne i Agder lagmannsrett er delt i synet på dette spørsmålet.

De dommere som går inn for at retten bør settes med meddommere i alle saker, kan i det vesentlige slutte seg til utvalgets begrunnelse og viser til at denne løsningen opprinnelig også ble vedtatt ved toinstansreformen i 1993. Først ved ikrafttreddelsen av reformen i 1995 ble det på grunn av Justisdepartementets betenkeligheter med ressursbruken vedtatt å begrense lekdommerdeltakelsen til saker om lovbrudd som kan medføre fengsel i mer enn seks år.

Straffutmåling er på ingen måte noen eksakt disiplin, men forutsetter verdivurderinger og utøvelse av skjønn innenfor de svært vide strafferammene i loven for ulike typer lovbrudd. Etter å ha hørt aktors og forsvarers prosedyrer og fagdommernes redegjørelse under rådslagningen for hvilket spillerom retten har etter Høyesteretts praksis, er meddommerne godt rustet til å ta et selvstendig standpunkt. Erfaringene med lekdommerdeltakelse i de alvorlige straffesakene er gode. Disse sakene blir effektivt og raskt behandlet, uten at det medfører noen forsinkelse av betydning at fire meddommere deltar.

De dommere som går inn for å videreføre den nåværende ordningen med meddommere kun i alvorlige straffesaker, legger i hovedsak vekt på at dagens ordning er velfungerende, og at det ikke har blitt registrert noe ønske om eller påvist noe behov for lekdommere i ordinære straffutmålingsanker. Straffutmåling innenfor lovens svært vide rammer forutsetter inngående

kjennskap til nivået som er etablert i rettspraksis, og lekdommere gir i saker hvor de deltar i straffutmålingen ofte uttrykk for at de har lite å bidra med. Å sette retten med tre fagdommere og fire meddommere medfører en ressursbruk som ikke står i forhold til hva man kan oppnå. Det vil dessuten gjøre saksavviklingen mindre effektiv, spesielt i en domstol som Agder lagmannsrett hvor mange saker behandles utenfor kontorstedet. Mens tre fagdommere kan avvikle ankeforhandlinger i et større antall saker og avsi dommene når man kommer hjem, må det i saker som behandles med meddommere settes av tid til domsskriving og domsavsigelse underveis.

3.2 Nærmere om rettens sammensetning

Et klart flertall på 18 dommere går inn for å behandle alle straffutmålingsanker med tre dommere som i dag. Også flere av dommerne som i utgangspunktet ser positivt på at meddommere skal delta i alle disse sakene, har betenkeligheter med hensyn til ressursbruken dersom retten skal settes med tre fagdommere og fire meddommere. De finner likevel ikke at dette er tilstrekkelig grunn til å velge en annen løsning. Gitt at tre fagdommere skal delta og meddommerne skal være i flertall, er tre pluss fire det eneste aktuelle alternativet. Dette er i samsvar med lagrettefraksjonenes forslag til sammensetning i straffutmålingsanker.

Fem dommere går prinsipalt inn for meddomsrettsfraksjonens forslag om at retten i alle straffutmålingsanker skal behandles med to fagdommere og tre meddommere.

Samtlige dommere understreker at lagmannsrettens sammensetning i straffutmålingsanker bør ses i sammenheng med sammensetningen i fullstendige ankesaker, og dette kommer vi tilbake til nedenfor.

3.3 Skriftlig behandling

Vi er enige i utvalgets forslag om at alle straffutmålingsanker med partenes samtykke skal kunne behandles skriftlig, selv om det skal delta meddommere ved en ankeforhandling.

4. Anker over bevisvurderingen under skyldspørsmålet i alminnelige saker

4.1 Alminnelige og alvorlige saker

Etter dagens regler settes lagmannsretten ved behandling av anker over bevisvurderingen under skyldspørsmålet i alminnelige straffesaker som meddomsrett med tre fagdommere og fire meddommere. Det kreves minst fem stemmer for å kjenne tiltalte skyldig. "Alminnelig" er her brukt som motstykke til de alvorlige sakene som behandles med jury. Grensen mellom de bevisanker som behandles med meddomsrett, og de bevisanker som behandles med jury, går med svært få unntak ved lovbrudd som har en strafferamme på fengsel i mer enn seks år. I dag behandler lagmannsrettene årlig ca. 400 bevisanker med meddomsrett og ca. 300 bevisanker med jury.

Utvalgets medlemmer er uenige i om det fortsatt bør være forskjellige behandlingsregler for bevisanker, vurdert etter sakens alvor. De fem medlemmer av utvalget som inntok dette

standpunktet ("lagrettefraksjonene"), har foreslått at kriteriene for å trekke grensen blir endret slik at ca. 25–30 prosent av dagens jursaker i tilfelle vil bli overført til gruppen av alminnelige saker (innstillingen side 211) For meddomsrettsfraksjonen oppstod ikke denne problemstillingen.

4.2 Full enighet om meddomsrett

Vi konstaterer at utvalgets medlemmer fortsatt befinner seg på felles territorium i synet på hvilken prosessform som er den beste ved behandlingen av bevisanker i alminnelige straffesaker, og at utvalget går inn for at disse sakene bør behandles med meddomsrett med syv dommere. Standpunktet er begrunnet i innstillingen side 130–131 (punkt 9.8.4 og 9.8.5).

Agder lagmannsrett er fullt ut enig med utvalget.

4.3 Meddomsrettens sammensetning

Med syv dommere er de eneste realistiske alternativene dagens ordning med tre fagdommere og fire meddommere eller to fagdommere og fem meddommere, slik utvalget påpeker.

Vi legger som det samlede utvalget vekt på at det må være en begrunnet sammenheng mellom lagmannsrettens sammensetning i alminnelige og alvorlige bevisanker, slik at det standpunkt man inntar til sammensetningen i alvorlige saker vil ha betydning for hvilket endelig standpunkt man inntar til sammensetningen i alminnelige saker. Her ser vi foreløpig bort fra dette aspektet og drøfter hvilken sammensetning som er best for behandlingen av alminnelige straffesaker når disse vurderes for seg.

Om dette spørsmålet uttaler det samlede utvalget side 130 (punkt 9.8.4):

"Utvalget har inntrykk av at dagens sammensetning av meddomsretten med tre fagdommere og fire meddommere fungerer godt og har allmenn aksept. Utvalget har ikke registrert faglig kritikk av ordningen. I møte med dommere ved besøk til landets lagmannsretter ble dette positive inntrykket bekreftet. Et dommerkollegium på syv medlemmer gir et tilstrekkelig tungt og verdig uttrykk, som passer med den stemning av høytid og alvor lagmannsretten bør symbolisere ved behandlingen av skyldspørsmålet i en straffesak. Fire meddommere er en sterk lekdommergruppe, og tre fagdommere sikrer tilstrekkelig juridisk kompetanse i dommerpanelet."

Disse synspunktene slutter vi oss fullt ut til og tilføyer ytterligere et moment: Med et krav om at minst fem dommere må til for å kjenne tiltalte skyldig, vil ingen kunne dømmes med mindre minst to meddommere og minst én fagdommer går inn for det. Dette er den såkalte doble rettssikkerhetsgarantien som her gjennomført i en adskillig enklere og mer prosessøkonomisk form enn i jursaker der fagdommerne kan sette juryens fellende kjennelse til side med den virkning at saken må behandles på ny. Å videreføre ordningen med tre fagdommere og fire meddommere i meddomsretten, er den beste løsningen ved behandlingen av bevisanker i alminnelige straffesaker.

5. Anker over bevisvurderingen under skyldspørsmålet i alvorlige saker

5.1 Bør dagens juryordning videreføres?

5.1.1 Enighet om at dagens juryordning ikke bør videreføres

I Juryutvalgets mandat er det stilt spørsmål om juryordningen bør videreføres, eller erstattes av en meddomsrett. Spørsmålet besvares ikke i utvalgets felles merknader, men er etter den felles drøftelse av relevante hensyn i kapittel 8, behandlet i fraksjonenes særmerknader i punkt 10.2 (lagrettefraksjonene) og 10.3 (meddomsrettsfraksjonen). Etter vår oppfatning påkaller det stor interesse at utvalgets ti medlemmer alle har trukket den konklusjon at juryordningen ikke bør videreføres i sin nåværende form. I utvalgets felles merknader i punkt 10.1 side 133 heter det:

”En viktig avklaring er at utvalgets medlemmer er enige om at avgjørelsen av skyldspørsmålet skal begrunnes i alle saker. Av denne grunn kan dagens prosessregler for lagrettesaker ikke videreføres uendret.”

Lagrettefraksjonene følger dette opp på side 134 hvor de uttaler at dagens juryordning har ”klare svakheter”.

5.1.2 Behovet for begrunnelse

Utvalgets standpunkt er en naturlig konklusjon på den felles drøftelse av behovet for begrunnelse i innstillingen punkt 8.4 side 84–92. Utvalgets medlemmer sier seg enige om at behovet for en begrunnet avgjørelse av skyldspørsmålet er et hensyn som må tillegges stor vekt ved utformingen av modell for lekdommerdeltakelse i alle fullstendige ankesaker, og slutter seg til Høyesteretts syn i en høringsuttalelse fra 2006 hvoretter det

”...fra et rettssikkerhetssynspunkt er meget betenkelig at de mest inngripende avgjørelser mot enkeltpersoner i vårt samfunn, og som endelig avgjør skyldspørsmålet i de mest alvorlige straffesakene er ubegrunnede. Det må være et overordnet mål å utforme prosessreglene slik at grunnleggende rettssikkerhetshensyn ivaretas.”

Alle våre 23 dommere er enige om at juryordningen ikke bør videreføres i sin nåværende form. Vi viser til utvalgets drøftelse av de relevante hensyn i innstillingen punkt 8.4 som fyldestgjørende for vårt standpunkt, og tilføyer at det også er et element i retten til rettferdig rettergang etter EMK artikkel 6 nr. 1, at rettsavgjørelser skal begrunnes. Manglende begrunnelse av juryens kjennelse har ført til at Høyesterett for å unngå risikoen for menneskerettsbrudd har stilt nye og skjerpede krav til saksbehandlingen utover hva som følger av straffeprosessloven. Vi viser særlig til plenumsdommene i Rt. 2009 side 750 og Rt. 2009 side 1439 hvor det ble fastsatt at fagdommerne unntaksvis vil ha plikt til å begrunne en fellede kjennelse fra juryen. Utvalget har redegjort dekkende for situasjonen i punkt 3.3.2.6 side 22–23 og i punkt 3.4 side 24–28 om forholdet til menneskerettighetene.

Utvalget har i innstillingen punkt 8.14 på side 114–117 drøftet ulike alternative løsninger for å begrunne avgjørelsen av skyldspørsmålet innenfor rammen av dagens juryordning. Vi finner det klart at ingen av disse alternativene kan være aktuelle og går ikke nærmere inn på dem.

5.1.3 Kommunikasjonen mellom fagdommere og lekdommere

Selv om behovet for begrunnelse av skyldspørsmålet er et viktig hensyn, er etter vår oppfatning den mangelfulle kommunikasjonen mellom fagdommere og lekdommere i jursaker en vel så stor svakhet. Midlene dommerne har for å kommunisere med juryen under behandlingen av skyldspørsmålet, er spørsmålene til juryen og rettsbelæringen. Dette er enveis kommunikasjon. Under bevisførselen skal det ikke være noen forbindelse mellom fagdommere og jurymedlemmer.

Juryutvalget har i fellesmerknadene i punkt 8.8.3 side 102–105 behandlet spørsmålet om kommunikasjonen mellom lekdommere og fagdommere i jursaker. Basert på vår til sammen svært omfattende erfaring med å behandle jursaker, kan vi bekrefte at Juryutvalgets fremstilling er dekkende. Det kan i mange saker by på utfordringer å skreddersy spørsmålene slik at juryen kan å avgjøre skyldspørsmålet ved å svare ja eller nei. Det er nødvendig at alle aktuelle gjerningsalternativer er dekket, men spørsmålet må heller ikke inneholde overskuddsinformasjon som kan medføre en uriktig frifinnelse dersom flere enn tre jurymedlemmer ikke finner bevist momenter som ikke er nødvendige vilkår for straff. Slik mange straffebud er utformet, er det vanskelig å gjøre noe med dette. Et temmelig ekstremt eksempel på et spørsmål i en sak om familievold (straffeloven § 219) er gjengitt på side 103. Det var for øvrig fra en sak i Agder lagmannsrett som ble anket til Høyesterett og behandlet i plenum i Rt. 2009 side 773. Høyesterett hadde ikke innvendinger mot utformingen av spørsmålet

Etter å ha fastsatt det bevistema juryen skal ta standpunkt til i spørsmålsskriftet, er rettsbelæringen den eneste kanal for formidling av informasjon til juryen før den trekker seg tilbake for å avgjøre skyldspørsmålet. Også på dette punkt har Juryutvalget etter vår oppfatning på side 104 gitt en treffende beskrivelse av de utfordringer rettsbelæringen representerer. Det er å overvurdere rettsformannens pedagogiske evner og jurymedlemmenes oppfatningsevne å forutsette at rettsbelæringen alltid gir juryen den veiledning den har behov for. Som utvalget påpeker, er rettsbelæringen i en sak med vanskelig rettsanvendelse en balansekunst. Er redegjørelsen for aktuelle rettsspørsmål på noe punkt ikke presis og faglig uangripelig, må man regne med opphevelse av dommen. Faren er at man gjør rettsbelæringen så teoretisk at juryen kanskje ikke forstår den og enten avgjør saken på grunnlag av feil jus, eller svarer nei for å unngå å gjøre tiltalte urett. I enkelte saker er det først mulig å gi en konkret og presis veiledning om hvordan loven er å forstå når det er avklart hvilket bevisresultat juryen har kommet frem til. Små nyanser i bedømmelsen av de faktiske forhold kan være avgjørende for om en handling er straffbar.

De spesielle trekkene ved saksbehandlingen i jursaker som er nevnt, har medført at juryordningen er vesentlig mindre robust enn meddomsrett. Høyesteretts praksis bekrefter at risikoen for opphevelse på grunn av saksbehandlingsfeil er vesentlig høyere enn i meddomsrettssaker.

5.2 ...eller erstattes av meddomsrett”

I mandatet ble utvalget som nevnt i innledningen til punkt 5.1.1 stilt spørsmål om juryordningen bør videreføres, eller erstattes av meddomsrett. Vi har ovenfor besvart første del av spørsmålet med nei. Juryordningen bør ikke videreføres. På andre ledd i spørsmålet svarer vi ja. Samtlige 23 dommere er av den oppfatning at juryordningen bør erstattes av meddomsrett, og vi kan i det vesentlige slutte oss til den begrunnelse meddomsrettsfraksjonen i utvalget ha gitt i punkt 10.3.1 på side 167–171.

Dette er ikke et standpunkt vi inntar med udelt glede. Vi har et ambivalent forhold til juryordningen. Det å lede jursaker er uten sammenligning den mest krevende dommerrollen i det norske rettssystemet. De av våre dommere som leder jursaker, anser dette som en utfordrende og spennende oppgave. Saken er at jurybehandling byr på en rituell dramatikk og en høytidelig ramme for saken som mange synes har en emosjonell appell.

Det har vært hevdet at disse spesielle aspektene ved jursaker også medfører økt offentlig interesse for saken, noe som kan ha en gunstig pedagogisk og kanskje preventiv effekt. Den påstanden finner vi ikke dekning for. Etter at de alvorlige straffesakene ved to-instansreformen i 1995 ble flyttet ned til tingretten i første instans hvor de behandles med meddomsrett, har vi ikke inntrykk av at dette har svekket den offentlige interesse for saken. Derimot har vi erfart at den offentlige interesse for saken er falt betraktelig når ankesaken behandles i lagmannsretten, selv om saken der behandles med jury. En nærliggende forklaring er at nyhetens interesse har sunket når tiden har gått og saken får et preg av gjentakelse.

Når vi alle – til tross for at mange av oss kommer til å savne den spesielle oppgaven som lagmann i jursaker – er kommet til at meddomsrett er den beste prosessformen, er dette en konklusjon vi ikke har kunnet unngå å trekke etter å ha behandlet et stort antall straffesaker med jury og meddomsrett i en årrekke. Vi har de beste erfaringer med samarbeidet med lekdommerne i meddomsretten. Den åpne drøftelsen av alle aspekter ved saken i et felles forum, gir best garanti for at avgjørelsen blir truffet på grunnlag av en korrekt rettsanvendelse og bevisvurdering og uten at utenforliggende hensyn trekkes inn. Kort sagt er meddomsrett en mer rettssikker behandlingsmåte enn jury. I meddomsretten har man ikke noen av de svakhetene som hefter ved jursaker som nevnt ovenfor, manglende begrunnelse og svak kommunikasjon mellom fagdommere og lekdommere.

Etter vår oppfatning er det en klar fordel at lekdommerne i meddomsretten deltar som fullverdige dommere under hele saken på lik linje og med samme ansvar og myndighet som fagdommerne, og at de i likhet med fagdommerne står frem med sitt begrunnede standpunkt til alle spørsmål i saken. Betydningen av at avgjørelsen av skyldspørsmålet begrunnes, er tilstrekkelig behandlet i punkt 5.1.2 ovenfor, men vi tilføyer at dette hensynet gjør seg gjeldende med særlig styrke i ankesaker, hvor bevisvurderingen under skyldspørsmålet avgjøres med endelig virkning.

I saker som krever spesialkunnskap har vi erfart at det er behov for å kunne sette retten med fagkyndige meddommere. Kompliserte økonomiske straffesaker er et eksempel. At retten settes med to fagkyndige og to alminnelige meddommere, sikrer at også lekdommerskjønn blir representert i retten.

Vi anser det også som en klar fordel ved meddomsretten at lekdommerne ikke er anonyme. Etter vår oppfatning er det betenkelig at de mest inngripende avgjørelser av betydning for enkeltmenneskers skjebne kan treffes anonymt, uten at beslutningstakerne kan holdes ansvarlige for sin avgjørelse. Dette bryter med de prinsipper som gjelder på alle områder av offentlig myndighetsutøvelse. Anonymiteten fremstår nå som en anakronisme som er uttrykk for en nedvurdering av lekdommerne. At det kan fortone seg bekvemt å skjule seg bak en kollektiv avgjørelse, er ikke et beskyttelsesverdig hensyn. En annen side ved anonymiteten er at det kan være en belastning for et jurymedlem som ikke er enig i kollektivets avgjørelse, ikke å få anledning til å gi uttrykk for sitt standpunkt. Et jurymedlem som har stemt for frifinnelse i en alvorlig sak, kan bli påført en samvittighetskonflikt ved ikke å få adgang til tilkjenne sin uenighet i det han eller hun anser som et justismord.

Vi minner om den svært positive vurdering av meddomsretten det samlede utvalget ga uttrykk for i innstillingen på side 130 (punkt 9.8.4) gjengitt foran under punkt 4.2. At begge lagrettefraksjonene deler den oppfatningen som der kommer til uttrykk, blir bekreftet når lagrettefraksjonene går inn for å utvide området for meddomsretten ved å innføre det tilleggskriterium at tiltalte i tingretten er idømt, eller påtalemyndigheten har påstått, straff av fengsel i minst to år. Dette vil etter lagrettefraksjonenes beregning innebære at ca. 25–30 % av dagens jursaker blir overført til meddomsrett, jf. innstillingen side 211. Utvalget har ikke registrert noen faglig kritikk av meddomsretten i sin nåværende form, og noen kritikk blir heller ikke fremført av noen av de av utvalgets medlemmer som likevel går inn for en annen prosessordning for alvorlige straffesaker i lagmannsretten.

Et ganske utbredt argument mot meddomsretten, er faren for fagdommerdominans, enten i den form at fagdommerne likefrem vil overkjøre meddommerne, eller at de i kraft av sin posisjon vil komme til å få en uforholdsmessig sterk innflytelse. At dette er noe problem, er imidlertid aldri blitt underbygget ved empiriske undersøkelser. Det er i utvalgets innstilling grundig redegjort for den forskning som finnes om dette i den rapport som etter utvalgets oppdrag ble utarbeidet av førsteamanuensis Magne Strandberg. Rapporten er trykket som vedlegg til innstillingen, og hans funn er i konsentrert form presentert i punkt 7.1 side 66–67. I punkt 5 om samspillet mellom lekdommere og fagdommere uttaler han at de fleste studiene gir et positivt bilde både av juryen og meddomsretten, men påpeker likevel som verd å merke seg at Hartmann 1990, som er den studien som i størst grad sammenligner påvirkningsargumentet for meddomsrett og jury, finner at det er flere jurymedlemmer som føler seg dominert av andre jurymedlemmer enn det er meddommere som føler seg dominert av fagdommeren. Heller ikke den omfattende spørreundersøkelse utvalget foretok for å belyse de erfaringer lekdommere i lagmannsrettene har som deltakere i jury- og meddomsrettssaker, ga noen støtte for at meddommerne føler seg utsatt for utilbørlig påvirkning fra fagdommerne. Helhetsinntrykket av undersøkelsen er at lekdommerne er vel tilfreds med begge prosessordninger, med en svak overvekt for meddomsretten. Andre undersøkelser har vist klarere overvekt for meddomsrett blant lekdommere.

Vi spør ofte lekdommerne etter saken hvilken behandlingsform de foretrekker. Et stort flertall foretrekker meddomsrett, men noen har preferanse for juryen.

Vi finner det for øvrig underlig at de som hevder at det er en fare for fagdommerdominans i meddomsretten ikke trekker frem dette momentet i forhold til alle de ca. 15 000 straffesaker som årlig behandles med meddomsrett i tingrettene og lagmannsrettene. Det er ikke troverdig

at forholdet mellom fagdommere og lekdommere i meddomsretten vil arte seg noe annerledes i det beskjedne antall saker som behandles med jury. Påvirkningsargumentet svekkes også ved at jursaker etter 1990, ved en lovendring som initiert av Stortinget justiskomité, behandles ved meddomsrett annen gang i saker hvor juryens kjennelse er blitt satt til side av fagdommerne.

6. Meddomsrettens sammensetning i bevisanker i alvorlige straffesaker

6.1 Innledning

Vi har ovenfor i punkt 4.2 konkludert med at dagens sammensetning av meddomsretten med tre fagdommere og fire lekdommere er den beste løsning for behandling av anker over bevisvurderingen under skyldspørsmålet i alminnelige straffesaker når disse sakene vurderes for seg.

I alvorlige straffesaker går alle fem medlemmer av utvalgets meddomsrettsfraksjon inn for at sammensetningen av meddomsretten i de alvorlige straffesaker som i dag behandles med jury, skal være to fagdommere og fem meddommere. Begge fagdommere skal være fast utnevnte dommere, slik at retten ikke skal kunne settes med tilkalte dommere fra tingretten eller pensjonerte dommere som er konstituert som såkalte ekstraordinære lagdommere. Av konsekvenshensyn går meddomsrettsfraksjonen inn for at sammensetningen skal være den samme i alle bevisankesaker med meddomsrett.

6.2 Lagmannsrettens flertall: Tre fagdommere

Blant dommerne i Agder lagmannsrett er det svært liten oppslutning om meddomsrettsfraksjonens forslag om å redusere antall fagdommere til to. Hele 21 dommere går inn for at sakene fortsatt skal behandles av tre fagdommere. Dersom lekdommerrepresentasjonen bør styrkes i alvorlige straffesaker, går disse dommerne med svært få unntak inn for at dette heller bør skje ved å øke antall meddommere til seks.

De dommere som går inn for å sette meddomsretten med tre fagdommere, begrunner sitt standpunkt med at meddomsretten med tre fagdommere og fire meddommere både av det samlede Juryutvalget og av et enstemmig dommerkollegium i punkt 4.2 vurderes som en god og velfungerende prosessordning som nyter alminnelig tillit og ikke møtes med kritikk. Argumentasjonen i innstillingen på side 130 som er gjengitt i punkt 4.2, underbygger at en meddomsrett bestående av tre fagdommere og fire meddommere er et tilstrekkelig sterkt forum for å behandle de mest alvorlige straffesaker. Dette er i dag sammensetningen av meddomsretten ved ny behandling av saker hvor juryens kjennelse har vært satt til side. Lagmannsretten bør også ha en sterkere sammensetning i ankesaker enn tingretten, som kan settes med to fagdommere i saker med forsterket rett.

Det har ikke vært påvist noe behov for eller fremkommet noe ønske om endring av meddomsrettens sammensetning. Et samlet dommerkollegium slutter seg i punkt 2.1 ovenfor til utvalgets felles oppfatning om at lagmannsretten fortsatt bør settes med tre fagdommere

med mindre det er gode argumenter for en annen løsning. Flertallet finner ikke meddomsrettsfraksjonens argumenter tilstrekkelige.

Tre fagdommere er den normale sammensetning i alle typer saker i lagmannsretten. Systemhensyn taler for at det bør være så få særordninger som mulig. Det er betenkelig å svekke lagmannsrettens faglige kompetanse nettopp i de alvorligste straffesakene hvor rettssikkerhetshensyn har størst vekt. Den økte kompleksitet i sakene, og den omstendighet at flere saker enn før reiser vanskelige rettsspørsmål, taler med styrke mot å redusere antallet fagdommere. Med tre fagdommere vil det alltid være mulig å danne et flertall og et mindretall blant fagdommerne. Dette har betydning for veiledningen av meddommerne. Om to fagdommere er uenige om et rettsspørsmål, er det uheldig dersom meddommernes stemmer blir utslagsgivende. Tre fagdommere er mer robust dersom en fagdommer får forfall, og sikrer med krav til kvalifisert flertall at ingen kan bli domfelt uten at minst én fagdommer og minst to lekdommere finner vedkommende skyldig. Tre fagdommere er også best ved avgjørelsen av fornærmedes krav på erstatning eller oppreisning eller andre sivile rettskrav. Dette erkjennes også av meddomsrettsfraksjonen i innstillingen side 175 (punkt 10.3.2.6). I sivile ankesaker behandles slike krav av tre fagdommere og maksimalt to meddommere.

En meddomsrett med to fagdommere og tre meddommere var ordningen i saker om fornyet behandling i lagmannsretten i perioden 1990–1995. Den var upopulær i lagmannsrettene. Allerede da toinstansreformen ble vedtatt i 1993, gikk man bort fra den.

Blant de aller fleste av de dommere som går inn for tre fagdommere, er det stor motstand mot alternativet med to fagdommere. Dette anses som mer enn et hensiktsmessighetsspørsmål. Hele 14 dommere vurderer to fagdommere og fem meddommere som det dårligste alternativet.

6.3 Lagmannsrettens mindretall: To fagdommere

Bare to av våre dommere har en meddomsrett satt med to fagdommere og fem meddommere i alle bevisanker som sitt førstevalg. Den ene av disse er førstelagmannen som gikk inn for denne løsningen som medlem av Juryutvalget.

Mindretallet henviser til meddomsrettsfraksjonens drøftelse av spørsmålet i innstillingen, men tilføyer at også alternativene med tre fagdommere og fire eller seks meddommere er fullt forsvarlige løsninger. Valget av løsning beror på en avveining som byr på tvil. Mindretallet legger vekt på at en reduksjon av antall lekdommere fra ti til fire i alvorlige straffesaker trolig vil bli oppfattet som en for sterk reduksjon av lekdommernes innflytelse. Prosessformen i alle fullstendige ankesaker bør uten tvil være meddomsrett, men det er ønskelig å finne frem til en sammensetning som kan oppnå bred tilslutning både blant tilhengere av meddomsrett og jury. To fagdommere passer dessuten godt med en meddomsrett med to fagdommere og tre meddommere i straffutmålingsanker. Alternativet med tre fagdommere og seks lekdommere kan isolert sett være en god løsning forutsatt at man er villig til å ta de betydelige kostnadene forbundet med å bygge om rettssaler som ikke rommer ni dommere ved dommerbordet. Det er dessuten en fordel å kunne behandle alle bevisankesaker med samme sammensetning av retten.

6.4 Fire eller seks meddommere

Vi tilføyer at dommerne har foretatt en rangering av de tre alternativene som er vurdert som aktuelle. Det er alt i alt en svak overvekt i favør av alternativet med seks meddommere i alvorlige saker. Elleve av 23 dommere har dette som førstevalg og ni som andrevalg. Ti dommere har alternativet med tre fagdommere og fire meddommere i *alle* bevisankesaker som førstevalg og åtte dommere som andrevalg.

De dommere som har preferanse for seks meddommere i alvorlige saker, legger vekt på at det kan være grunn til å styrke meddomsrettens sammensetning ved å øke antall meddommere i de sakene som i dag behandles med jury. Med seks meddommere kan det om ønskelig stilles krav om to tredjedels flertall som vilkår for domfellelse både blant fagdommere og meddommere.

Grensen mellom alminnelige saker som skal behandles med fire og alvorlige saker som skal behandles med seks meddommere, bør trekkes etter de samme kriterier gjelder for retten til å få anken fremmet etter straffeprosessloven § 321 tredje ledd, slik at det blir full kongruens. Samme kriterium gjelder i hovedsak som skille mellom bevisanker med meddomsrett og jury etter dagens ordning, men unntakene for enkelte sakstyper i straffeprosessloven § 352 annet ledd kan sløyfes. Alternativet i bokstav c om ny behandling etter tilsidesettelse av jurykjennelse blir uaktuelt. Unntakene i bokstav a og b for saker om forbrytelser mot rikets sikkerhet m.v. (straffeloven kapittel 8 og 9) og enkelte saker mot unge lovbyggere, er det ingen grunn til å videreføre dersom juryordningen oppheves.

De kriteriene som er anbefalt som skille mellom saker som skal behandles med fire og seks meddommere, er enkle. Det vil følge direkte av fremmingsvedtaket hvilken sammensetning retten skal ha. Lagrettefraksjonenes forslag om nye kriterier fremstår som særdeles komplisert. se punkt 7.2 nedenfor.

Det er likevel full enighet om at alle de tre alternative sammensetninger av meddomsretten er bedre enn dagens juryordning og klart å foretrekke fremfor noen av lagrettefraksjonenes forslag som drøftes nedenfor i punkt 7.4.

7 Nye prosessregler for alvorlige saker?

7.1 Oversikt over lagrettefraksjonenes forslag

Fem av utvalgets medlemmer har fremsatt forslag til nye behandlingsregler for bevisanker i alvorlige straffesaker. Begge forslagene har til felles at de blir betegnet lagretteordninger og lekdommerne lagrettemedlemmer. Juryterminologien brukes ikke. Retten består tre fagdommere og ni lagrettemedlemmer.

Den ene lagrettefraksjonen består av fire medlemmer, hvorav utvalgets leder Per Jordal. Den andre fraksjonen består av ett medlem, Eitya Rehman, For å skille disse fra hverandre, bruker vi betegnelsene Jordal-fraksjonen og Rehman. Det som skiller fraksjonene, er graden av separasjon mellom fagdommere og lekdommere frem til skyldspørsmålet er avgjort. Som bakgrunn for vår vurdering av forslagene, er det hensiktsmessig å redegjøre helt kort for innholdet av dem.

Rehmans forslag svarer i det alt vesentlige til dagens juryordning med spørsmålsskrift, rettsbelæring og full separasjon under forhandlingene og rådslagningen om skyldspørsmålet frem til skyldspørsmålet er avgjort.

Jordal-fraksjonens alternativ har også full separasjon under forhandlingene og spørsmålsskrift, men ikke rettsbelæring. Domskonferansen er delt i tre stadier. Første stadium er en felles rådslagning for alle tolv medlemmer. I annet stadium separeres fagdommere og lagrettemedlemmer. Her fortsetter rådslagningen og avsluttes med votering der spørsmålsskriftet besvares.

Fra tredje fase i Jordal-fraksjonens forslag faller det sammen med Rehmans. Etter at skyldspørsmålet er avgjort ved besvarelse av spørsmålsskriftet i begge kamre, møtes fagdommere og lekdommere, utveksler resultatet av avstemningene og utformer begrunnelsen i fellesskap. En felle dom krever tilslutning fra minst to av tre fagdommere og minst seks av ni lagrettemedlemmer. Eventuelle dissenser opplyses og begrunnes, men lagrettemedlemmene er anonyme. Kjennelsen med begrunnelse av skyldspørsmålet avsies i åpen rett. Deretter fortsetter saken med forhandling om straffespørsmålet og sivile rettskrav. Alle ni lagrettemedlemmer deltar ved straffutmålingen, mens sivile rettskrav avgjøres av fagdommerne alene. Saken avsluttes ved en dom som skal begrunnes etter samme regler som i meddomsrettssaker. Begrunnelsen som tidligere er gitt i kjennelsen om skyldspørsmålet, inntas i dommen, men kan suppleres.

7.2 Behovet for en særlig prosessform

Vårt utgangspunkt ved valget av prosessform for behandling av anker over bevisvurderingen under skyldspørsmålet i dagens jursaker, er at det er ønskelig å kunne behandle alle bevisanker etter samme prosessregler. Forskjellige prosessordninger for samme sakstype er i seg selv kompliserende og medfører økt risiko for saksbehandlingsfeil.

Skillet mellom alminnelige og alvorlige saker er trukket tilfeldig. Som det er påvist av meddomsrettsfraksjonen i innstillingen på side 169 (punkt 10.3.1.4), er det ofte bare gradsforskjeller i straffverdighet mellom lovbrudd som behandles med jury og meddomsrett. Om et ran er grovt eller simpelt, om en narkotikaforbrytelse gjelder befatning med et større eller mindre kvantum av et stoff, om et seksuallovbrudd retter seg mot et barn over eller under 14 år eller om det defineres som seksuell handling eller omgang, om en voldtekt er forsettlig eller uaktsom, og ved mange andre lovbrudd, er oppgaven å avgjøre skyldspørsmålet helt likeartet om strafferammen passerer fengsel i seks år.

Man kan velge å trekke grensen etter andre kriterier enn i dag. Man kan for eksempel heve strafferammen til fengsel i mer enn ti år, eller man kan innføre vilkår om idømt eller påstått straff eller kombinasjoner av disse, slik lagrettefraksjonene har foreslått. Grensen må uansett trekkes skjønnsmessig. Forskjeller mellom sakstyper kan etter vår oppfatning derfor ikke begripe at bevisanker skal behandles etter vesentlig ulike prosessregler.

Vanskelighetene med å finne fornuftige kriterier for å skille ut de sakene som skal behandles i en annen prosessform enn meddomsrett, er iøynefallende demonstrert i lagrettefraksjonenes drøftelse av mulige avgrensningskriterier i innstillingen på side 150–160 (punkt 10.2.18.4.1).

Drøftelsen av dette begrensede spørsmålet har samme omfang som *hele* meddomsrettsfraksjonens særuttalelse.

Resultatet av drøftelsen er dessuten blitt et forslag som virker svært komplisert. At man foreslår innført et tilleggsvilkår om at det må være idømt i tingretten eller påstått av påtalemyndigheten en straff av fengsel i minst to år, vil riktignok ha den prosessøkonomiske fordel at en del mindre alvorlige saker som i praksis bare medfører kortere fengselsstraffer, kan behandles med meddomsrett, men også dette kriteriet vil opphav til noen tolkningsspørsmål som nevnt i lagrettefraksjonenes uttalelse på side 153–154. Det er også en ulempe at grensen på to års fengsel kan påvirke påtalemyndighetens straffepåstand.

Et annet aspekt ved lagrettefraksjonenes forslag til grense, finner vi adskillig mer problematisk. Etter straffeprosessloven slik den gjelder i dag, er det avgjørende om strafferammen i det aktuelle straffebudet i tiltalebeslutningen eller dommen er fengsel i mer enn seks år. Det tas ikke hensyn til at strafferammen er skjerpet ved anvendelse av generelle regler om gjentakelse av straffbare handlinger (straffeloven § 61), den omstendighet at flere lovbrudd behandles i samme sak (straffeloven § 62), at saken gjelder organisert kriminalitet (straffeloven § 60a) eller straffeloven § 232 om tillegg i strafferammene for en del voldsforbrytelser, se straffeprosessloven § 352 tredje ledd.

Med enkelte få unntak er kriteriene de samme for om partene har krav på å få saken fremmet (straffeprosessloven § 321 tredje ledd), som for valget mellom meddomsrett eller jury. Det er en betydelig fordel at reglene om ankesiling og rettens sammensetning er kongruente. Den sammenhengen man i dag har mellom vilkårene for å fremme anken og prosessformen for saken, foreslår lagrettefraksjonene at man skal gå bort fra. Forslaget er at man når anken er fremmet til behandling etter kriteriene for dette, gjør helomvending. Ved avgjørelsen om prosessformen for saken *skal* det tas hensyn til om maksimumsstraffen er skjerpet på grunn av gjentakelse, sammenstøt av forbrytelser (flere lovbrudd i samme sak), eller anvendelse av straffeloven § 60a eller § 232. Vi viser til lagrettefraksjonenes utkast til endring i straffeprosessloven § 352 tredje punktum.

Det kan være temmelig komplisert å regne seg frem til hva maksimumsstraffen er etter disse reglene om straffeskjerpelse. Spørsmålet har stort sett bare teoretisk interesse fordi faktisk utmålt straff i praksis vil ligge langt under dette maksimum. En mer vesentlig innvending er at reglene medfører at strafferammen i en rekke saker vil overskride seks års fengsel. To grove tyverier har en strafferamme på tolv år. De alminnelige reglene om skjerpet straff på grunn av gjentakelse eller andre omstendigheter som nevnt, er ikke utformet med det for øye at reglene skal ha prosessuelle konsekvenser som dette. Tvert om har lovgiveren ved utformingen av straffeprosessloven uttrykkelig bestemt at de ikke skal ha det.

Ettersom det skal lite til for å passere seksårsgrensen, vil det nye vilkåret om to års idømt eller påstått straff i praksis bli avgjørende for prosessformen i mange saker. Konsekvensene av dette er ikke utredet av lagrettefraksjonene, og det har heller ikke vi hatt mulighet for innenfor rammen for en høringsuttalelse. Vi nevner likevel som eksempel at alvorlige økonomiske straffesaker etter forslaget som regel vil bli behandlet med lagrette uten adgang til å sette retten med fagkyndige meddommere. Strafferammen for ett grovt underslag, grovt bedrageri eller grov økonomisk utroskap er fengsel inntil seks år. Maksimumsstraffen vil i praksis overstige seks år fordi tiltalebeslutningen omfatter flere lovbrudd. I alvorlige økonomiske

straffesaker vil idømt eller påstått straff ofte nå opp i minst to års fengsel. Dette er gjerne de mest omfattende og kompliserte sakene. Lagrettefraksjonene har for øvrig ikke foreslått unntak fra lagrettebehandling for noen sakstyper, slik at blant annet saker om grov korrupsjon fortsatt skal behandles med lagrette, en behandlingsmåte som har vist seg lite hensiktsmessig i disse sakene.

Etter å ha redegjort for de innvendinger vi har mot lagrettefraksjonenes forslag til kriterier for å skille mellom de bevisanker som skal behandles med meddomsrett og de bevisanker som skal behandles i en annen prosessform, vender vi tilbake til vårt utgangspunkt innledningsvis her i punkt 7.2: Det er en fordel å kunne behandle alle saker av samme type etter samme behandlingsregler. Da finner vi det av særlig betydning å fremheve følgende kjensgjerninger:

- Ca. 15 000 straffesaker som årlig avgjøres ved dom etter muntlig forhandling i tingrettene og lagmannsrettene, behandles med meddomsrett.
- Det samlede utvalg har konstatert at dagens juryordning har klare svakheter, særlig fordi avgjørelsen av skyldspørsmålet ikke begrunnes.
- Det samlede utvalg har konstatert at meddomsretten med dagens sammensetning av tre fagdommere og fire meddommere fungerer godt og har allmenn aksept. Utvalget har ikke registrert faglig kritikk av ordningen. Et dommerkollegium på syv medlemmer gir retten et tilstrekkelig tungt og verdig uttrykk, som passer med den stemning av høytid og alvor lagmannsretten bør symbolisere ved behandlingen av en straffesak. Fire meddommere er en sterk lekdommergruppe og tre fagdommere sikrer tilstrekkelig juridisk kompetanse i dommerpanelet.

Utvalgets medlemmer har trukket følgende slutninger:

- Juryordningen i sin nåværende form bør ikke videreføres.
- Området for meddomsretten bør utvides ved at flere av dagens ca. 300 jursaker årlig skal behandles meddomsrett, men utvalgets medlemmer er uenige om hvor mange. Mens meddomsrettsfraksjonen som kjent går inn for at alle dagens jursaker skal behandles med meddomsrett, går lagrettefraksjonene inn for at ca. 25–30 prosent av disse sakene skal overføres til meddomsrett. Da står man igjen med ca. 225 saker som skal behandles i en annen prosessform.
- Alle de ca. 400 bevisankene som i dag behandles med meddomsrett skal fortsatt behandles i denne prosessform.
- Alle straffutmålingsanker, ca. 600 i året, skal heretter behandles med meddomsrett der meddommerne er i flertall. I dag behandles ca. 200 saker med meddomsrett, mens ca. 400 saker behandles av fagdommere alene.
- For å oppsummere: Av dagens ca. 1 300 straffesaker, 700 bevisanker og 600 straffutmålingsanker, som årlig avgjøres på grunnlag av en muntlig ankeforhandling i de seks lagmannsrettene går meddomsrettsfraksjonen inn for at alle skal behandles

meddomsrett. Lagrettefraksjonene går inn for at ca. 1 075 eller godt og vel 4/5 av disse sakene skal behandles med meddomsrett, mens ca. 225 saker eller ca. 1/5 skal behandles i en annen prosessform.

Av dette følger som nødvendig slutning at oppslutningen i Juryutvalget om prosessformen meddomsrett er mye sterkere enn splitten fem mot fem i valget av prosessform for behandlingen av alvorlige straffesaker kunne tyde på. Lagrettefraksjonene kan ikke med krav på troverdighet påstå at meddomsrett ikke er en fullgod behandlingsmåte også i de resterende ca. 225 bevisankene. Meddomsretten trer da frem som den samlede løsning.

Spørsmålet lovgiveren bør stille seg ved valget av prosessform for bevisanker i alvorlige straffesaker, er hvilke hensyn som veier så tungt at de oppveier ulempene forbundet med å ha to prosessregimer og de ikke helt ubetydelige merkostnadene ved en saksbehandling i samsvar med lagrettefraksjonenes alternative forslag.

Etter vår oppfatning er det en vesentlig svakhet ved lagrettefraksjonenes drøftelse av hovedproblemstillingen i utredningen i sine særmerknader i punkt 10.2, at disse medlemmene ikke har denne tilnærmingen, men synes å velge det motsatte utgangspunkt at det har en egenverdi å videreføre en egen mer ressurskrevende og komplisert behandlingsmåte enn meddomsrett for de alvorlige straffesakene som erstatning for juryordningen.

7.3 Lagmannsrettens vurdering av lagrettefraksjonenes forslag, oversikt

Vi benekter ikke at det kan være rasjonelt å sette inn flere ressurser på behandlingen av de mest alvorlige straffesakene, hvor mest står på spill for partene. Det mest nærliggende alternativet er da å utvide antall meddommere til seks, slik majoriteten av dommerne i lagmannsretten går inn for. Dette spørsmålet beror på en avveining, hvor det må vurderes om fordelene står i forhold til kostnadene en slik lovendring vil medføre.

Å innføre en annen og mer ressurskrevende prosessform for alvorlige saker, må ha som forutsetning at denne løsningen oppveier merkostnadene og ulempene ved å operere med to prosessformer. Alle våre 23 dommere finner imidlertid at det motsatte er tilfelle, og at lagrettealternativene skiller seg ut som ikke bare vesentlig mer tid- og ressurskrevende, men også vesentlig dårligere enn meddomsretten. Dommerne har foretatt en rangering av alternativene meddomsrett, dagens juryordning, Jordal-fraksjonen, og Rehman.

Resultatene er helt entydige. Som sagt tidligere har alle 23 dommere meddomsrett som sitt førstevalg. Mer overraskende foretrekker hele 20 av de 21 dommere som har besvart spørsmålet om andrevealg, å videreføre dagens juryordning fremfor å innføre noen av de nye lagrettealternativene. Av 14 dommere som har foretatt et tredjevalg, har 13 preferanse for Rehman's lagrettealternativ. Én dommer har som tredjevalg dagens juryordning med enkelte mindre endringer, mens ni dommere ikke har foretatt noe tredjevalg. 14 av 15 dommere som har foretatt et fjerdevalg, har oppgitt Jordal-fraksjonens lagrettealternativ mens én dommer har oppgitt Rehman's lagrettealternativ som det dårligste. Åtte dommere har ikke foretatt noe fjerdevalg.

Dommere som ikke har foretatt noen rangering av alle alternativene, har som begrunnelse oppgitt at de vurderer alternativene som så svake at det ikke er grunn til å rangere dem

innbyrdes. Et betydelig antall dommere har som det har fremgått ovenfor, ikke foretatt noe tredje- eller fjerdevalg.

Det har under drøftelsen av Juryutvalgets innstilling på dommermøter og i uformelle samtaler dommerne imellom i utvetydige ordelag fremkommet at Jordal-fraksjonens forslag er uakseptabelt og på det sterkeste må frarådes innført. Vi skal redegjøre nærmere for de viktigste innvendingene nedenfor.

7.4 Nærmere vurdering av lagrettefraksjonenes lovforslag

7.4.1 Oversikt

Vi viser til fremstillingen i punkt 7.2 med redegjørelse for lagrettefraksjonenes felles forslag. Forslaget fremstår som svært uhensiktsmessig. Disse svakhetene kan imidlertid om ønskelig avhjelpes ved å endre kriteriene. Her i punkt 7.4 følger drøftes elementer ved innholdet av de behandlingsregler som er foreslått, med meddomsretten som sammenligningsgrunnlag. Vi konsentrerer oss i første rekke om Jordal-fraksjonens forslag, men på mange punkter er dennes og Rehman's forslag til behandlingsregler sammenfallende, og vi refererer da til lagrettefraksjonene.

7.4.2 Begrunnelse av skyldspørsmålet

At avgjørelsen av skyldspørsmålet bør begrunnes i alle fullstendige ankesaker, er den viktigste innvending det samlede utvalget har mot dagens juryordning og en tilstrekkelig grunn til at utvalget har konkludert med at juryordningen ikke bør videreføres i sin nåværende form. Med dette utgangspunktet blir det særlig viktig å vurdere hvilken prosessform som best oppfyller de formål som bærer kravet om begrunnelse.

Ved siden av etterprøvbarhet og muligheter for overprøving av avgjørelsen, er hensynet til en reell og samvittighetsfull prøving av skyldspørsmålet fremhevet i Høyesteretts praksis som ett av de tre viktigste formålene begrunnelsen skal tjene. Dette er også fremhevet i innstillingen side 86 (punkt 8.4.3). Skal begrunnelsen kunne oppfylle dette formålet på beste måte, må begrunnelsen utarbeides og gjennomgås av dommerne før avgjørelsen blir truffet, og ikke etterpå. Derfor har meddomsretten et vesentlig fortrinn fremfor lagrettealternativene.

I meddomsrettssaker blir det når rådslagningen er gjennomført, utarbeidet et utkast til dom med en fullstendig begrunnelse som skal oppfylle kravene i straffeprosessloven § 40 annet og følgende ledd. Også eventuelle dissenser begrunnes. Utkastet leses av rettens medlemmer og gjennomgås av den samlede rett. Det gis anledning til spørsmål, merknader og endringsforslag. Når teksten er godkjent av samtlige dommere, blir dommen avsagt skriftlig ved dommerens underskrifter eller muntlig ved opplesning i retten. Først fra avsigelsen er dommen formelt bindende. Denne behandlingsmåten gir en høy grad av sikkerhet for at alle relevante spørsmål er grundig behandlet og forstått av alle rettens medlemmer.

Etter begge lagrettealternativene vil derimot begrunnelsen bli utformet etter at skyldspørsmålet er bindende avgjort ved at rettens og lagrettens medlemmer hver for seg har votert og underskrevet spørsmålsskriftet (lovutkastet § 372 fjerde ledd). Retten skriver deretter en kjennelse basert på svarene og de grunner som oppgis (lovutkastet § 373 femte

ledd). Lovteksten sier intet om hva begrunnelsen skal inneholde. Dette er knapt og omtrentlig omtalt i innstillingen på side 143–144. Kjennelsen skal inntas i dommen til slutt (utkastet § 40 femte ledd), men kan der bygges ut slik at dommen oppfyller de samme krav til domsgrunner som gjelder i meddomsrettssaker.

Lagrettefraksjonenes modell for hvordan avgjørelsen av skyldspørsmålet skal begrunnes, er etter vår vurdering meget utilfredsstillende. En summarisk begrunnelse skrevet under tidspress etter at avgjørelsen er truffet, oppfyller ikke de grunnleggende hensyn begrunnelsesplikten bygger på. Den bidrar ikke til en reell og samvittighetsfull prøving av skyldspørsmålet, men får karakter av et forsvar for det standpunkt man alt har kommet til.

At begrunnelsen kan utdypes i dommen, er ikke noen god erstatning for den fullstendige og samtidige begrunnelse som gis i dommen i meddomsrettssaker. Oppdelingen kan tvert om gi opphav til nye spørsmål som må finne sin løsning i rettspraksis. Det er helt uvisst hvilke krav Høyesterett vil komme til å stille til begrunnelsen for avgjørelsen av skyldspørsmålet i kjennelsen, og hvilke følger det kan få at en knapp begrunnelse i kjennelsen etterlater tvil om hvorvidt avgjørelsen er basert på uriktig lovanvendelse. Ufullstendige begrunnelser åpner dessuten for tvil om bevis er forstått korrekt, og om avveiningene har vært tilstrekkelig brede. Summariske begrunnelser gir videre grunnlag for spekulasjoner om grunnlaget for avgjørelsen. Dette vil være egnet til å svekke tilliten til den. Selv om manglene blir reparert i dommen, vil den umiddelbare begrunnelse som gis i kjennelsen kunne tyde på at feilen var til stede ved avgjørelsen av skyldspørsmålet, uten å bli korrigert der. At begrunnelsen gis i to etapper, er egnet til å skape unødvendige vanskeligheter ved overprøvingen av dommen, og må antas å medføre vesentlig større risiko for opphevelse enn i meddomsrettssaker. Lagrettealternativene vil derfor være mindre robuste.

7.4.3 Kommunikasjonen mellom fagdommere og lekdommere

Jordal-fraksjonens modell for domskonferansen med trinnvis felles og separat rådslagning, separat votering og felles begrunnelse er ikke bare en tungvint og tidkrevende prosedyre, men kan hindre nødvendig avklaring av rettsspørsmål. En generell redegjørelse for lovens forståelse vil ikke alltid gi tilstrekkelig veiledning for lagretten. I mange saker er det subsumsjonen, straffelovgivningens konkrete anvendelse på det saksforholdet som finnes bevist, som er avgjørende. Det nære samspillet mellom nyanser i bevisvurderingen og vilkårene for straffansvar tilsier felles rådslagning og stemmegivning. Bare ved felles rådslagning er det mulig å sikre at loven blir korrekt anvendt på det bevisresultatet som hvert av lagrettemedlemmene er kommet frem. Dette gjelder særlig i saker hvor man må ta standpunkt til kompliserte spørsmål som grensene for nødverge, straffbart forsøk og medvirkning, eller om lovbruddet er begått som ledd i organisert kriminalitet.

En ytterligere innvending mot oppdelingen av rådslagningen er at det blir nødvendig å videreføre ordningen med spørsmålsskrift, se innstillingen side 140 og lovutkastet § 366. Det samlede utvalget har gitt en fyldig redegjørelse for vanskelighetene forbundet med å utforme spørsmålene presist i mange saker, se innstillingen side 102–105 og omtalen av temaet i punkt 5.1.3 i vår uttalelse. Vi stiller oss tvilende til om forslaget om en mer detaljert utforming med oppdeling i ulike straffbarhetsvilkår vil virke klargjørende, eller om dette bare vil være kompliserende for lagrettemedlemmene. Kompliserende vil det iallfall være at subsidiære spørsmål etter lovutkastet § 366 annet ledd skal stilles samtidig med de prinsipale.

7.4.4 Uklarhet med hensyn til når formelt bindende avgjørelser er truffet.

Det er viktig med klarhet og notoritet med hensyn til tidspunktet under behandlingen av saken da avgjørelsen er formelt bindende og bare kan overprøves ved bruk av rettsmidler. I meddomsrettssaker er domsavsigelsen den formalakt som konverterer utkastet til en bindende dom.

Lagrettefraksjonenes lovutkast etterlater, sett i sammenheng med kommentarene til de generelle og spesielle merknadene til reglene, uklarhet om tidspunktet for formelt bindende avgjørelser i prosessen fra rådslagning til dom.

Vi går ut fra at lovutkastet skal tolkes slik at avgjørelsen av skyldspørsmålet er bindende når lagrettemedlemmene og fagdommerne hver for seg har underskrevet spørsmålsskriftet. Formålet med den separate voteringen tilsier det, og i følge motivene på side 222 er det "...vurdert hensiktsmessig at dommerne holdes ansvarlige på dette stadiet i prosessen".

I tredje etappe av rådslagningen (annen etappe etter Rehman's alternativ) møtes fagdommerne og lagrettemedlemmene og utveksler sine svar. Fagdommerne har på dette trinnet en kontrollfunksjon som er beskrevet slik i lovutkastet § 373 tredje ledd som lyder:

"Finner retten at lagrettens avgjørelse ikke er fremkommet på lovlig måte, eller at den er uklar, ufullstendig eller selvmotsigende, eller oppstår det tvil om svaret uttrykker lagrettens virkelige mening, og mangelen ikke straks kan avhjelpes eller tvilen heves ved en forklaring av ordføreren, kan retten anmode lagretten om å rådslå på nytt og stemme over det spørsmål mangelen knytter seg til. Gjelder feilen bare formen, kan lagretten ikke gjøre noen forandring av innholdet. I motsatt fall er den ikke bundet ved sin tidligere avgjørelse."

Bestemmelsen underbygger at svarene på skyldspørsmålet i utgangspunktet er bindende ved at den angir uttømmende under hvilke vilkår lagretten kan trekke seg tilbake for å rådslå og votere på nytt. Fagdommerne har ikke en slik adgang.

Etter at resultatet for skyldspørsmålet er fastlagt ved voteringene, utformes begrunnelsen for avgjørelsen i kjennelsen, som underskrives av samtlige dommere (§ 373 sjette ledd). Da skulle man tro at avgjørelsen er bindende også med hensyn til begrunnelsen, men motivene til § 374 bringer ny usikkerhet: Etter å ha vendt tilbake til rettssalen leser rettens leder opp svarene på spørsmålsskriftet med stemmefordeling og leser deretter opp begrunnelsen. Så heter det i motivene på side 222: "Fra dette tidspunkt er avgjørelsen bindende."

Det er ikke helt enkelt å få tak i sammenhengen. I motivene til § 373 på side 222 sier lagrettefraksjonene at "eventuelle mangler vil kunne rettes gjennom anke over dommen. "Rettingen" kan imidlertid bare utføres ved å oppheve dommen og behandle saken på nytt. Det synes vi ikke er noen god løsning.

Etter å ha påpekt uklarhetene med hensyn til når i prosessen avgjørelsen av skyldspørsmålet egentlig er endelig og bindende etter lagrettefraksjonenes lovutkast, vender vi tilbake til regelen som er foreslått i utkastet § 373 tredje ledd, gjengitt ovenfor, om rettens adgang til å anmode lagretten om å trekke seg tilbake for å gjenoppta rådslagningen og votere på nytt. Denne bestemmelsen svarer til den någjeldende lovs § 374, hvorefter retten under de samme vilkår kan pålegge juryen å trekke seg tilbake for ny rådslagning etter at den har avgitt sin kjennelse.

Bortsett fra at "pålegge" i någjeldende § 374 er dempet til "anmode" i utkastet til § 373 tredje ledd er regelen uendret. Man kan derfor lett komme til å overse at regelen får en vesentlig annen funksjon med de nye lagrettealternativene. Paragraf 374 gjelder situasjonen *etter* at juryen i åpen rett har avgitt sine svar, ja eller nei, på skyldspørsmålet. Da det ikke har vært noen kommunikasjon mellom juryen og retten på dette trinnet, vil retten svært sjelden ha noe grunnlag for å konstatere at kjennelsen er uklar, ufullstendig eller selvmotsigende, eller at det er tvil om svaret uttrykker juryens virkelige mening. Det er nok helst i tilfeller hvor det er logisk motstrid mellom svarene på spørsmål som er stilt, at dette vil være aktuelt.

I lagrettefraksjonenes modell vil bestemmelsen komme til anvendelse på et tidligere trinn i prosessen. Lagrettens svar vil her være avgitt under rettens interne rådslagning for lukkede dører *før* kjennelsen blir avsagt i åpen rett. Under kommunikasjon mellom fagdommere og lekdommere i arbeidet med å utarbeide en felles begrunnelse vil det ikke være til å unngå at det fra tid til annen viser seg at lagretten eller noen av dens ni medlemmer har lagt til grunn en uriktig lovforståelse eller misforstått sider ved faktum i saken.

Når så skjer, kommer retten i et dilemma. Retten kan gi en "sann" begrunnelse som gir et korrekt uttrykk for lagrettens oppfatning, men med klar risiko for at dommen vil bli opphevet dersom den blir anket. Det er så utilfredsstillende at det kan fortone seg fristende å tilpasse begrunnelsen slik at avgjørelsen ser mer holdbar ut. Likevel må det anses uakseptabelt å dekke over at avgjørelsen av skyldspørsmålet egentlig bygget på uriktig rettsanvendelse fra eller en annen misforståelse fra lagrettens side.

Det vil i en situasjon som beskrevet være nærliggende å gripe til en tredje utvei, nemlig å be lagretten trekke seg tilbake for ny rådslagning og votering. Etter lovteksten er det imidlertid ikke adgang til dette. Svarene på skyldspørsmålet *gir* uttrykk for lagrettens mening, men meningen er dannet på grunnlag av rettslige eller faktiske premisser som er uriktige. Det kan likevel fortone seg som det minste onde å strekke vilkårene for ny rådslagning og votering. Man beveger seg da i retning av meddomsretten, men det kan sies å undergrave begrunnelsen for separat rådslagning og votering å gi fagdommerne en slik sensuradgang.

7.4.5 Oppdelingen mellom kjennelse og dom

For å kunne gi en tilfredsstillende begrunnelse for skyldspørsmålet i kjennelsen, vil det i praksis være nødvendig å gi en beskrivelse av saksforholdet som inneholder en del overskuddsinformasjon. Et eksempel som illustrerer problemstillingen: I en sak om grov narkotikaforbrytelse etter straffeloven § 162 annet ledd, gjelder tiltalen erverv av 100 gram amfetamin. Etter rettspraksis går grensen for grov narkotikaforbrytelse ved 50 gram. For å kjenne tiltalte skyldig i det lovbrudd han er tiltalt for, er det nok at retten finner bevist at tiltalte har ervervet mer enn 50 gram. Mengden stoff utover dette er et spørsmål som gjelder overtredelsens omfang, og som retten må ta stilling til under straffutmålingen. Ved kjennelsen er det derfor bare bindende avgjort at overtredelsen er grov, ikke hvor grov.

I en jursak i dag vil det bare bli stilt spørsmål om tiltalte har ervervet amfetamin og tilleggsspørsmål om overtredelsen er grov. Med ja på begge spørsmål, blir det opp til retten under straffutmålingen å vurdere hva den finner bevist med hensyn til stoffmengden. Det er

bare en fordel at juryens avgjørelse ikke er begrunnet, ettersom den da ikke legger kompliserende føringer på bevisvurderingen med hensyn til straffutmålingen.

Med en egen begrunnelse av skyldspørsmålet i kjennelsen, blir situasjonen annerledes. Om retten finner bevist at tiltalte har ervervet for eksempel 60 gram amfetamin, vil den naturligvis gi uttrykk for det, og ikke nøye seg med å si at den finner bevist at han har ervervet mer enn 50 gram.

Hva gjelder så når man kommer til avgjørelsen av straffespørsmålet? I lagrettefraksjonenes uttalelse på side 143–144 heter at begrunnelsen i kjennelsen som ett av to hovedformål skal tjene som grunnlag for en eventuell straffutmålingsprosedyre. I lovutkastet § 376 tredje ledd tredje punktum er det bestemt at partenes prosedyrer og bevisføringen ikke må ta sikte på å angripe avgjørelsen av skyldspørsmålet. Betyr det så at man må legge til grunn at tiltalte har ervervet 60 gram når dette uttrykkelig er sagt i kjennelsen? Svaret er nei. Det er ikke formelt bindende avgjort annet enn at tiltalte er skyldig i overtredelse av straffeloven § 162 annet ledd. Påtalemyndigheten vil derfor stå fritt til å prosedere på at tiltalte likevel skal idømmes straff for de 100 grammene i tiltalebeslutningen. Ved avgjørelsen av straffespørsmålet gjelder heller ikke kravet til kvalifisert flertall.

Også dette vil være et nytt problem som verken oppstår i meddomsrett, hvor retten i dommen avgjør både skyldspørsmålet og utmåler straffen på grunnlag av det saksforhold den finner bevist, eller i jursaker hvor kjennelsen ikke er begrunnet.

Oppdelingen vil også medføre at ankeforhandlingen blir forlenget. Det blir en lengre pause i forhandlingene fra kjennelsen blir avsagt, til forhandlingene om straffespørsmålet kan fortsette. I jursaker i dag er pausen av relativt kort varighet. I alminnelige saker bruker juryen sjelden mer enn to timer på rådslagningen, og saken kan fortsette umiddelbart. Det vil imidlertid medgå en del tid til arbeidet med utformingen av begrunnelse i samråd med elleve andre medlemmer av retten. Det er tradisjon for å begrunne avgjørelser av skyldspørsmålet i straffesaker relativt utførlig. I mangel av veiledning i lovtekst eller forarbeider, må det formodes at retten for å begrense risikoen for anke og mulig opphevelse av dommen, vil legge adskillig arbeid i begrunnelsen. I tillegg kommer at rådslagningen og stemmegivningen i Jordal-fraksjonens alternativ med oppdelt rådslagning og votering med tolv medlemmer av retten, vil ta vesentlig lengre tid enn dagens domskonferanser. I denne pausen vil de andre aktørene måtte vente.

Lagrettefraksjonene har påpekt noen fordeler som oppdeling av forhandlingene kan medføre. Vi ser at det for forsvareren kan være en fordel å kunne prosedere på frifinnelse uten å måtte gå inn på straffutmålingen for det tilfelle at tiltalte kjennes skyldig. Merkostnadene og ulempene forbundet med oppdelingen er imidlertid klart større. Det har ikke vært registrert som noe problem at skyldspørsmålet og straffespørsmålet prosederes under ett i de 15 000 meddomsrettssakene som behandles årlig. Hertil kommer at oppdeling ikke er noen nødvendig egenskap ved jury- eller lagrettesaker. Straffeprosessloven gir i § 288 første ledd en åpen adgang for at retten til også i meddomsrettssaker å beslutte at det skal forhandles særskilt om skyldspørsmålet dersom det er tvil om tiltaltes tilregnelighet ”eller andre grunner gjør det ønskelig.” I praksis forekommer det meget sjelden at oppdeling blir begjært, noe som tilsier at behovet ikke kan være stort. Om oppdeling unntaksvis anses fordelaktig, står hjemmelen til rådighet.

7.4.6 Anonymitet for lekdommerne

Vi anser det som nevnt i punkt 5.2 som en fordel at fordel at lekdommerne i meddomsretten deltar som fullverdige dommere under hele saken på lik linje og med samme ansvar og myndighet som fagdommerne. Vi er ikke tilhengere av at lekdommerne i motsetning til fagdommerne skal være anonyme. Det er heller ikke noen nødvendig sammenheng mellom anonymitet og valget av prosessform. Om man så ønsker, kan anonymisering også gjennomføres i meddomsretten. Vi har imidlertid aldri registrert at det har vært fremsatt noe forslag om dette.

Introduksjonen av begrunnelse av skyldspørsmålet hvor stemmetall skal oppgis og eventuelle dissenser også skal begrunnes, forsterker våre innvendinger mot at lekdommerne i lagrettesaker skal være anonyme. Det må være utilfredsstillende for en lekdommer at vedkommende i motsetning til en fagdommer i samme sak og i motsetning til meddommere i alle andre saker, skal være avskåret fra å meddele hvilket standpunkt han har inntatt. At begrunnelse og stemmetall oppgis, gir dessuten større grobunn for spekulasjoner og press mot lagrettemedlemmene enn med dagens juryordning hvor verken stemmetall eller begrunnelse oppgis.

7.4.7 Separasjon under forhandlingene

Vi anser det som en klar fordel at fagdommere og lekdommere kan kommunisere med hverandre ikke bare under domskonferansen, men også i pausene under forhandlingene om skyldspørsmålet. Vår erfaring tilsier at det er nyttig. Mange meddommere gir uttrykk for at de setter pris på den uformelle kommunikasjonen med fagdommerne i pausene. De har ofte behov for å få svar på spørsmål underveis som de ville kvir seg for å ta opp under en jursak. Det er dessuten enklere for rettens leder å styre forhandlingene når han er kjent med hvilke problemstillinger retten finner tilstrekkelig opplyst, og hvilke temaer det er behov for ytterligere bevisføring om. I jursaker er det en tendens til at saken blir lagt svært bredt an. Det er vanskelig for retten å gripe inn mot unødig omfattende bevisførsel når man ikke kan vite hva juryen har oppfattet eller legger vekt på.

Noen fare for uheldig påvirkning av meddommerne, er det ikke holdepunkter for. Derimot er det viktig at rettens leder eller andre fagdommere kan gripe inn og advare mot å gå inn på realiteten i saken før bevisførselen er avsluttet. Å ta standpunkt til skyldspørsmålet for tidlig, medfører risiko for en uriktig avgjørelse, idet man ikke lengre vil vurdere den informasjon man mottar med åpent sinn. I lagrettesaker har man langt dårligere sikkerhet for at dette hensynet blir ivarettatt.

Vi anser det også som en fordel at fagdommere og lekdommere under forhandlingene blir fortrolige med hverandre og utvikler forståelse av å fungere som et team. Det gjør det i sin tur lettere for meddommerne å delta aktivt og gi uttrykk for sitt syn under domskonferansen.

Vi har festet oss ved at lagrettefraksjonene i innstillingen side 137 (punkt 10.2.4.2) mener at adskillelse mellom fagdommere og lekdommere vil bidra til å gi saken et mer høytidelig preg. Vi stiller oss tvilende til dette og mener at det er bedre symbolikk at meddommerne sitter sammen med dommerne ved dommerbordet for å markere likestillingen.

Hvis lagrettefraksjonene for alvor hadde ment at det er best at lekdommerne sitter for seg selv nede i salen og ikke er sammen med fagdommerne i pausene, ville det ikke vært noe til hinder for å innføre en slik ordning i alle saker. Det vil ikke koste noe videre. Lagrettefraksjonene trekker imidlertid ikke denne nærliggende konsekvensen av sitt standpunkt og er heller ikke inne på problemstillingen.

7.4.8 Sivile rettskrav

I svært mange straffesaker behandles også sivile rettskrav som springer ut av lovbruddet i tiltalebeslutningen. Fornærmedes krav på erstatning og oppreisning i saker om personlige integritetskrenkelser som vold og seksuallovbrudd, er viktige eksempler. I meddomsrettssaker i tingretten og lagmannsretten deltar meddommerne på lik linje med fagdommerne også ved avgjørelsen av sivile rettskrav. I juriesaker deltar derimot de fire jurymedlemmer som trekkes ut til å delta ved avgjørelsen av straffespørsmålet, ikke i behandlingen av sivile rettskrav. Begrunnelsen er at dette lett kunne røpe hva et jurymedlem har stemt i skyldspørsmålet.

Lagrettefraksjonene legger i sin drøftelse av spørsmålet i innstillingen side 148 til grunn at det også for avgjørelsen av sivile rettskrav vil være verdifullt å la lekdommernes erfaringer og verdier komme til uttrykk, og påpeker at det ofte er en så nær forbindelse mellom straffekravet og det sivile krav at det er naturlig å la samme dommergruppering avgjøre begge krav.

Dette synet har vår fulle tilslutning. I meddomsrettssaker vil sivile rettskrav fortsatt bli pådømt av den samlede rett.

Med dette utgangspunktet er vi forbauset over at lagrettefraksjonene likevel går inn for at lekdommerne *ikke* skal være med på å avgjøre sivile rettskrav. Avgjørelsen skal treffes av fagdommerne alene. Begrunnelsen er i hovedsak hensynet til en effektiv straffeprosess, og man uttaler at "...det domstolsapparat lagrettefraksjonen foreslår for de alvorligste straffesakene er såpass tungt og tilpasset straffeforfølgning at arbeidsoppgaver utover de strafferettslige, bør unngås." Som et tilleggssargument nevnes at hensynet til en konsekvent rettspleie tilsier at domstolssammensetningen ikke bør bero på om man velger å forfølge krav i straffe- eller sivilprosessuelle spor. Det å overlate behandlingen av sivile krav til fagdommerne, følger hovedregelen i tvisteloven.

Vi er sterkt uenige i alle ledd i denne begrunnelsen. Effektivitetshensyn har ikke avholdt lagrettefraksjonene fra å utforme en tungrodd og omstendelig behandlingsmåte, men nå synes begeret å være fullt. Vi tror imidlertid ikke det er riktig at det selv med lagrettemodellen blir så ressurskrevende å behandle sivile rettskrav. I praksis er så godt som alle sivile rettskrav i de alvorlige straffesakene som skal behandles med lagrette, krav om oppreisning fra fornærmede eller etterlatte i saker om voldtekt, grove seksuallovbrudd mot barn, drap og andre alvorlige voldsforbrytelser. Vilklårene for oppreisning er knyttet nær opp til vilklårene for straff, og det er for enkelte forbrytelser som voldtekt fastsatt standarderstatninger i Høyesteretts praksis. Avgjørelsen byr sjelden på problemer når straffekravet er avgjort.

Lagrettefraksjonene foreslår jo vel og merke ikke at de sivile rettskravene ikke skal kunne behandles i straffesaken. Selv om avgjørelsen til slutt skal treffes av fagdommerne, vil det sivile kravet under ankeforhandlingen bli behandlet sammen med straffutmålingen. Både

straffespørsmålet og det sivile kravet blir avgjort i dommen på grunnlag av den samme bevisføring. Lagrettemedlemmene må uansett være med til slutt. Vi kan derfor vanskelig se at effektivitetshensyn kan begrunne dette unntaket.

Analogien fra sivilprosessen er heller ikke overbevisende. I sivile ankesaker avgjøres kravet uten unntak av den samlede rett. Den settes rett nok med tre lagdommere som hovedregel, men partene kan kreve at retten settes med to meddommere, som i så fall deltar i avgjørelsen. Vi finner det under enhver omstendighet mer nærliggende å sammenligne med behandlingen av sivile krav i det store antall straffesaker som avgjøres med meddomsrett i tingretten og lagmannsretten. Her deltar meddommerne uten unntak også i avgjørelsen av sivile krav.

At meddommerne deltar i avgjørelsen av sivile rettskrav, er også i samsvar med det samlede Juryutvalgets prinsipielle syn som er kommet til uttrykk i punkt 9.8.3 side 127–129. Som nr. to i en liste på ti felles forutsetninger for alternative sammensetninger av meddomsretten, er utvalgets medlemmer enige om at ”alle rettens medlemmer skal delta med én stemme i alle avgjørelser som treffes i samme ankeforhandling.”

Av dette har det samlede utvalget trukket den konsekvens at straffeprosessloven § 332 annet ledd er foreslått opphevet. Betydningen er at meddommerne heretter *skal* delta ved avgjørelsen av anker over saksbehandlingen eller lovanvendelsen under skyldspørsmålet som behandles ved samme ankeforhandling som en anke som skal behandles med meddommere. Forslaget er begrunnet slik på side 129:

”Selv om lagmannsretten er beslutningsdyktig med tre fagdommere, er det ugunstig at meddommerne sitter på sidelinjen ved behandlingen av spørsmål de ikke skal delta i. Det kan oppleves som ekskluderende ikke å få delta i enkelte sider ved saken”

Dette synet er vi enige i, og vi har ovenfor under punkt 2.4 gitt vår tilslutning til forslaget. I lagrettefraksjonenes forslag med hensyn til sivile krav i lagrettesaker, er dette synet ikke fulgt opp, uten at spørsmålet er drøftet.

Lagrettefraksjonene gir i det hele en mangelfull og lite treffende begrunnelse for sitt forslag om at lekdommerne ikke skal delta ved avgjørelsen av sivile rettskrav i de alvorlige straffesakene. Tvert om er det etter vår oppfatning *særlig viktig* at de deltar i disse sakene. Om tiltalte etter å være frifunnet for straff, likevel blir dømt til å betale oppreisning til fornærmede for den samme integritetskrenkelsen, er det uheldig at avgjørelsen av det sivile kravet treffes av fagdommerne alene.

Slike utfall i enkelte jursaker har vakt betydelig offentlig oppmerksomhet. Problemstillingen er behandlet relativt utførlig av det samlede utvalget på side 90–92 (punkt 8.4.6). Utvalget bemerker at utfordringene er størst i jursaker og gir uttrykk for følgende vurdering:

”I meddomsrettssaker avgjøres både straffekravet og sivile kravet av alle syv medlemmer av retten. Det vil da fremgå hvilket begrunnet standpunkt hvert medlem av retten har inntatt til kravene, og bli forklart hvorfor kravene i tilfelle får forskjellig utfall. Avgjørelsen blir dermed forståelig og etterprøvbart for partene og allmennheten. Dette fremmer tilliten til saksbehandlingen.”

Vi slutter oss fullt ut til det samlede utvalgs vurdering her og konstaterer at heller ikke disse felles synspunkter er fulgt opp i lagrettefraksjonenes utkast.

Til slutt bemerker vi at lagrettefraksjonenes standpunkt kan være motivert av at alle de ni lagrettemedlemmene skal delta i den videre forhandling og avgjørelsen av straffespørsmålet, og ikke bare fire av ti som i dagens jursaker. Dette er ikke bare ressurskrevende. Selv om det er ønskelig at lekdommere deltar også ved avgjørelsen av sivile krav i straffesaker, er tre fagdommere og ni lekdommere en for sterk overvekt av lekdommere. Dette er et argument som med adskillig vekt taker mot at lekdommerne deltar ved avgjørelsen av sivile rettskrav i saker som behandles etter lagrettealternativene. På den annen side er det en vesentlig innvending mot disse alternativene at saksbehandlingen er så tungrodd, og retten sammensatt på en slik måte, at avgjørelsen av sivile rettskrav i alvorlige straffesaker må overlates til fagdommerne alene.

7.4.9 Videreføring av lagretteordningen?

Både Jordal-fraksjonen og Rehman påberoper seg at de går inn for å videreføre en lagretteordning. Jordal-fraksjonens forslag fremstår imidlertid etter vår oppfatning som en hybrid hvor elementer fra lagrette- og meddomsrett er satt sammen og supplert med noen nye elementer til en ny og uprøvd prosessform som forekommer oss å være omstendelig, unødig ressurskrevende og teknisk komplisert. Jordal-fraksjonen trekker her veksler på symbolverdien av betegnelsen lagrette og den betydelige politiske oppslutning om juryordningen.

7.4.10 Den danske straffeprosessreformen

Lagrettefraksjonene viser spesielt til den nye "nævningeordningen" i Danmark fra 2008 som inspirasjonskilde. Da finner vi det interessant å påpeke at Den europeiske menneskerettsdomstolen i sin redegjørelse for straffeprosessordningene i Europarådets medlemsland i sin storkammeravgjørelse i Taxquet-saken 16. november 2010 klassifiserte den danske prosessordningen som meddomsrett. Saken er fyldig omtalt i punkt 3.4.2 på side 25–28 i innstillingen. Også Juryutvalget selv klassifiserer i sin komparative redegjørelse Danmarks nævningeordning som et eksempel på meddomsrett, se side 59–61 (punkt 6.3.1). Så langt vi kjenner den danske reformen, var det avgjørende at Danmarks grunnlov i § 65 bestemmer at nævninger skal medvirke i straffesaker. Nævninger kan oversetter med jury- eller lagrettemedlemmer og er noe annet enn "domsmænd", som svarer til meddommere. Uten å endre grunnloven kunne man ikke helt fjerne nævningene, men man la seg så tett opp til meddomsretten man fant forsvarlig av hensyn til grunnloven. Fagdommere og nævninger sitter adskilt i retten under behandlingen av skyldspørsmålet, men har felles rådslagning og avstemning og avsier en begrunnet avgjørelse av skyldspørsmålet. Vi har ikke noen grunnlovsbestemmelse om jury i straffesaker og behøver ikke å ta slike hensyn.

Meddomsrett og jury er ulike modeller for lekdommerdeltakelse i straffesaker som begge ble innført med straffeprosessloven av 1887, og som derfor har akkurat like lang historisk tradisjon hos oss. Jordal-fraksjonens forslag knytter det seg derimot ingen tradisjon til.

Rehmans forslag forsvarer imidlertid etter vår oppfatning lagrettebetegnelsen, selv om fagdommere og lekdommere skal samles for å utforme begrunnelsen for avgjørelsen av skyldspørsmålet i etterkant.

7.5 Oppsummering

Vi stilte innledningsvis spørsmålet om det er påvist en tilstrekkelig grunn til å behandle et utvalg alvorlige straffesaker etter vesentlig andre behandlingsregler enn de som gjelder for andre straffesaker. Etter å gjennomgått enkelte sider ved de alternativer som er foreslått av lagrettefraksjonenes i Juryutvalget, finner vi det klart at svaret er nei. Disse alternativene skiller seg ut som vesentlig svakere enn meddomsretten. Vi må bestemt fraråde Justisdepartementet å gi videre med forslag i denne retning.

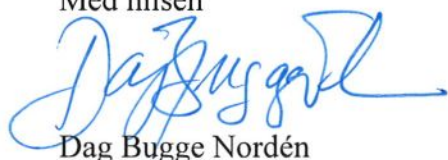
8. Andre forslag

Vi er enige i forslaget fra det samlede utvalg om endring i straffeprosessloven § 34, slik at en dommer som har stemt for frifinnelse i skyldspørsmålet, men blitt overstemt, heretter ikke skal delta i straffutmålingen, men legge til grunn det standpunkt som er gunstigst for siktede. Vi viser til begrunnelsen i innstillingen på side 228 i meddomsrettsfraksjonens motiver til § 34.

B. Bruk av lyd- og bildeopptak under ankeforhandling i straffesaker

Vi er enige i det samledes utvalgets vurderinger og konklusjon i dette spørsmålet.

Med hilsen

Dag Bugge Nordén
Førstelagmann

Kopi til førstelagmennene